

Микола Васильович Макаренко

(до 75-річчя з дня народження)

6 лютого 2012 р. відомому вченому в галузі фізіології вищої нервової діяльності людини, диференціальної психофізіології та психофізіології, доктору біологічних наук, професору, академіку Аерокосмічної академії України, лауреату Премії ім. О.О. Богомольця Миколі Васильовичу Макаренко виповнилося 75 років.

Народився Микола Васильович в селі Охінки, Прилуцького району, Чернігівської області в селянській сім'ї. В цьому самому селі закінчив семирічну школу, а в селі Переволочна – десятирічну. В 1959 р. вступив і в 1963 р. з відзнакою закінчив Черкаський державний педагогічний інститут ім. 300-річчя возз'єднання України з Росією за спеціальністю фізичне виховання, а в 1966 р. – достроково аспірантуру при Інституті фізіології ім. О.О. Богомольця НАН України та захистив кандидатську дисертацію.

В Інституті фізіології ім. О.О.Богомольця пропрацював до 2011 р, займаючи різні посади. До 1969 р. працював молодшим науковим співробітником у лабораторії В.О. Трошихіна, з 1969 р. по 1973 рік – у лабораторії оживлення відділу гіпоксичних станів (завідувач – академік М.М. Сиротинін), з 1973 р. по

1994 р. – в лабораторії фізіології вищої нервової діяльності людини (з 1980 р. по 1994 р. – її завідувачем), а з 1994 р. і до середини 2011 р. – провідним науковим співробітником відділу фізіології головного мозку.

У різні роки займав посади професора кафедри фізіології в Черкаському, Херсонському, Волинському університетах; посади старшого, провідного чи головного наукового співробітника у Військово-гуманітарному інституті, НДІ проблем військової медицини, Головному медичному управлінні СБУ, НДЦ (гуманітарних проблем) ЗС України, Українській військово-медичній академії, Національному НДІ оборонних технологій і військової безпеки України.

Напрямок наукової діяльності умовно можна розподілити на такі етапи. Перший – це вивчення вікових змін властивостей основних нервових процесів у дрібних лабораторних тварин за різних умов ендокринної і гуморальної регуляції (при гіпо- та гіперфункції залоз внутрішньої секреції). Другий – з'ясування ролі індивідуально-типологічних властивостей в компенсаторних реакціях на швидкість замикання тимчасових умовнорефлекторних зв'язків та швидкості відтворення умовнорефлекторного стереотипу, серцево-судинної та дихальної систем в післяреанімаційний період собак після різних строків і видів клінічної смерті (електротравми, кровопускання тощо).

Третій етап охоплює період близько 40 років діяльності, включає два вектора. Один із них – вивчення формування та становлення психофізіологічних функцій людини в онтогенезі, під час якого встановлено закономірності та особливості розвитку властивостей основних нервових процесів та сенсомоторної реактивності різного ступеня складності.

Нерівномірність формування різних за складністю психофізіологічних функцій

дала змогу сформулювати концепцію структурно-функціональної гетерохронії розвитку, стабілізації й інволюції механізмів мозкової діяльності людини. Другий вектор – прикладний, який включає аспекти фізіології вищої нервової діяльності та диференціальної психофізіології і спрямований на вивчення індивідуальних відмінностей між людьми та їх роль у професійній діяльності і на цій основі розробка науково-обґрунтованих критеріїв і методик для професійного психофізіологічного відбору та профорієнтації, методик оцінки функціонального стану людини в різних умовах трудової діяльності, контролю і профілактики виникнення несприятливих зрушень у нервовій системі та їх корекції.

Протягом цього етапу розроблено низку методичних прийомів і апаратів для експрес-діагностики властивостей основних нервових процесів, сенсомоторної сфери, психофізіологічних і вегетативних функцій, особистісних властивостей людини. Це прилади ПНН-3-01 (прилад нервової напруги), ПНДО (прилад нейродинамічних обстежень), комп'ютерні системи «Славутич», «Прогноз», «Діагност-1», які нині застосовуються в різних країнах світу. На методики з діагностування індивідуальнотипологічних властивостей та рівня сенсомоторної реактивності людини отримано патенти на винахід. Створена та запроваджена в практику автоматизована методика виявлення психофізіологічного напруження операторів з керування рухомими об'єктами.

М.В. Макаренком запропонована та науково обґрунтована функціональна рухливість основних нервових процесів – як самостійна властивість вищої нервової діяльності. Вона характеризується максимальною швидкістю чи максимальною кількістю переробки розумової інформації різного ступеня складності з диференціювання позитивних і так званих негативних умовних сигналів у заданому ліміті

часу і є інтегральним показником всіх швидкісних можливостей нервової системи: сприйняття сигналу, його аналізу, прийняття рішення на його виконання, видачі команди і її реалізація в ефекторних реакціях, що зумовлене не тільки швидкісними процесами у периферичній нервовій системі, а, що саме важливо, особливостями функціонування центральних кіркових структур, їх аналітико-синтетичною діяльністю. Методика з виявлення цієї властивості пройшла апробацію на надійність і валідність, генетичну зумовленість і вважається загальноновизнаною.

Ним також доведено, що функціональна рухливість і сила основних нервових процесів є базовими властивостями в забезпеченні сомато-вегетативних та психомоторних функцій, а також навчальної, професійної та спортивної діяльності. Саме ці властивості є найбільш імовірною фізіологічною передумовою у відмінностях між людьми.

Результати наукової діяльності представлені в 370 працях, в т.ч.: шести монографіях з проблем реанімації, професійного відбору, психофізіології операторської праці та методик вивчення індивідуальних психофізіологічних відмінностей між людьми, онтогенезу психофізіологічних функцій; двох брошурах з питань розвитку радянської космонавтики та відбору першого заgonу космонавтів; у десяти патентах на винахід і авторських свідоцтвах; дев'яти раціоналізаторських пропозиціях. Під його керівництвом підготовлено 6 докторів і 23 кандидати наук, які працюють в різних країнах світу. За монографію «Психофизиологические функции человека и операторский труд» Президією академії наук України в 1992 р. йому було присуджено премію імені О.О. Богомольця.

Громадська діяльність – вона ж і наукова діяльність. Доктор біологічних наук, професор, академік Аерокосмічної Академії, заслужений діяч науки і техніки

України. Член Президії Українського товариства фізіологів ім. І.П.Павлова, член редколегії та редакційних рад журналів «Физиология человека РАН», «Фізіологічний журнал», «Гуманітарний вісник Збройних Сил України», «Збірник наукових праць МО Військового гуманітарного інституту Національного університету оборони», а також вісників та альманахів Ніжинського державного університету ім. М.В.Гоголя, Волинського національного університету ім. Лесі Українки, Черкаського національного університету ім. Богдана Хмельницького, Херсонського державного університету, Миколаївського державного університету ім. В.О.Сухомлинського, Державного НДІ фізичної культури і спорту. Був членом спеціалізованої вченої ради із захисту докторських та кандидатських дисертацій при Київському національному університеті ім.Тараса Шевченка, а нині – в Інституті психології ім. Г.С.Костюка НАПН України та спеціалізованій вченій раді із захисту кандидатських дисертацій в Національному університеті оборони України; член Наукової ради НДЦ гуманітарних проблем ЗС України, член Президії бюро Федерації космонавтики України.

У 2001 р. в Охінківській середній загальноосвітній школі, в якій раніше навчався, за власні кошти заснував благодійно-заохочувальний фонд Миколи Макаренка, метою якого є розвиток благодійництва, утвердження гуманізму та милосердя в суспільстві, сприяння розвитку освіти та науки, виявлення серед школярів талановитої творчої молоді та допомога їм.

В юні та молоді роки був секретарем комсомольської організації Переволочанської середньої школи, очолював комсомольську організацію в с.Охінки, був секретарем комсомольської організації

факультету фізичного виховання та спорту Черкаського педагогічного інституту ім. 300-річчя возз'єднання України з Росією, більше 20 років був членом ЖБК ОКП АН України та заступником голови Спортивного клубу «Наука» АН України, уповноваженим фізіологічного товариства ім. І.П.Павлова та ін.

За роки роботи в Інституті фізіології та в НДЦ, де нині працює на посаді провідного наукового співробітника відділу військово-психологічних досліджень, відзначений грамотами і подяками, в тому числі знаками «Ударник комуністичної праці» за 1971 та 1980 рр.; «Переможець соціалістичного змагання» 1979 р.; «Ударник одинадцятої п'ятирічки» 1986 р. У 1983 р. нагороджений медаллю «В пам'ять 1500-річчя Києва», в 1988 р. рішенням Президії бюро Федерації космонавтики СРСР – медаллю імені академіка С.П.Корольова, від імені Президії Верховної Ради СРСР в 1990 р. – медаллю «Ветеран праці», в 1990 р. відповідно до постанови Державного Комітету Ради Міністрів СРСР з справ винахідництва та відкриття – нагрудним знаком «Изобретатель СССР», в 1998 р. – Президентом України – медаллю Жукова, в 2004 р. за заслуги з відродження духовності в Україні та утвердження Помісної Української Православної Церкви – орденом Святого Рівноапостольного князя Володимира Великого III ступеня, Наказом Міністра оборони України в 2006 р. нагороджено медаллю «15 років Збройним Силам України» та нагрудними знаками «Науково-дослідний центр гуманітарних проблем ЗС України» і «Національний університет оборони України».

Щиро поздоровляємо шановного Миколу Васильовича з 75-річним ювілеєм, зичимо здоров'я та творчого довголіття.